

A sopronhorpácsi mezővédő erdősávrendszer hasznosítási lehetősége

A zöldfelületek talajtermékenységet megőrző hatása miatt az erdők, az erdősávok, a fa- és cserjesorok tervszerű telepítése, több száz évre visszamenőleg írásos dokumentumokkal is bizonyítható. Történeti forrásokért az 1700-as évekig – Mária Terézia és II. József fásítási rendeletei – biztosan visszanyúlhatunk. A következő évszázadból a Fenyőfő-Bakonyszentlászló vidéki (1802) futóhomok fásítását, a pusztavacsi (1927-1934) és mezőhegyesi (1930-1950) erdősávrendszerek telepítésének kiemelkedő jelentőségét kell megemlíteni. A 1945-1960 között létesített erdősávok hossza az Alföldön összesen 1500 kilométerre, a Dunántúlon 1000 kilométerre tehető. A legutóbbi felmérések szerint hazánkban 16 415,7 ha mezővédő erdősávot tartanak nyilván (2001. augusztus). A közeljövőben megvalósuló EU támogatásból további 5000 ha mezővédő erdősáv és 5800 ha hófogó erdősáv, ill. út menti fásítás telepítésére nyílik lehetőség.

A múlt század közepétől a hazai erdősávok telepítéséhez erdősáv típusminták szolgáltak alapul. Az óriásnyár- és olasz nyár típusú erdősáv jó vízgazdálkodású, jó minőségű mezőgazdasági talajokra; az óriásnyár-kocsányos tölgy típusú sáv tápanyagban gazdag kötöttebb talajokra; a tápanyagban dús homoktalajokra az akác típusú; az erdei-fenyő-vöröstölgy típusú erdősáv mély, nem túl kötött talajokra; a kocsányos tölgy-kislevelű hárs típusú erdősáv csekély termőrétegű savanyú talajokra kerültek.

A rendszerváltást követő privatizációig a fent említett területeken az erdősávok felnőttek. A sávok addigi kezelését elvégző nagy tsz-ek felbomlottak, területeik felaprózódtak. Látszólag az új tulajdonosoknak, még a tsz-ek utódjainak is, csak nyűgöt jelentenek az erdősáv és azok fenntartása, így az egyes sávok kezeltségi foka nagyon eltérő képet mutat. Ezt támasztja alá, hogy az általam vizsgált erdősávok hol „átjárhatatlan sűrűség”, hol „ültetvény” képét mutatják. Jelentős védelmi feladataikat alapul véve, valamint ökológiai és tájképi értékeikből fakadóan sürgető feladata lenne, hogy a tulajdonosok összefogjanak – társulások vagy szerződések formájában – az erdősávok

kezelése érdekében. Ez kihívást és újabb lehetőségeket vet fel az erdőgazdálkodással foglalkozó szervezetek és vállalkozók számára.

Az erdősávok, mint egy rendszer elemei

Az utóbbi években jelentősen átértékelődött a táj szerepe és megítélése. Hazánkban is lassan a figyelem azokra a térségekre irányul, amelynek eddig egyetlen rendeltetést tulajdonítottak, például az élelmiszertermelést. Egy funkción kívül még több fontos feladatot is el kell tudni látniuk és több természeti erőforrásra kell odafigyelniük a térségben gazdálkodóknak. Például egy alföldies jellegű terület nem csupán a mezőgazdasági termelés színtere kell, hogy legyen, hanem egyben biológiai és társadalmi életter is, amelyben az elemek egymást kiegészítik, egymással szorosan összefüggenek, rendszert alkotnak.

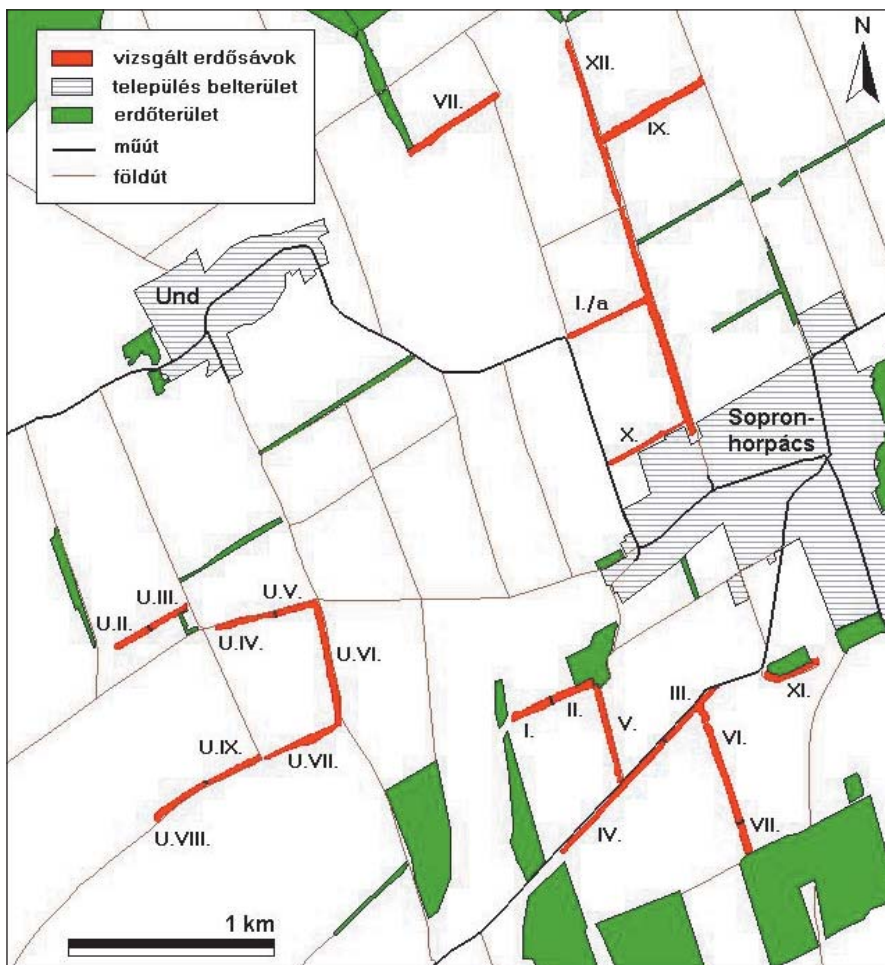
A gazdasági ágazatok közül a mezőgazdasági tevékenységek befolyásolják a legszembetűnőbb mértékben a természetet és a tájat. Ezért a természet- és tájvédelem, valamint a mezőgazdaság között igen szoros együttműködésre lenne szükség, mind helyi, mind a különböző igazgatási szinteken. Sokkal jobb eredmények várhatóak, ha a megelőzés elveinek megfelelően a gazdálkodás egész környezethasználati rendszerét átalakítanánk.

Ez egy olyan összetett térségfejlesztésben valósulhat meg, amelyben a ter-

melési-szolgáltatási feladatkör természet- és környezetvédelmi vonatkozásokkal is kiegészül. A megoldás egy alkalmazkodó, értékőrző, környezet- és tájgazdálkodásban rejlik. Nem csak egy rendeltetés vagy ágazat szempontjából kívánatos az optimális megoldások kidolgozása, hanem cél az olyan termelési rendszerek meghonosítása is, amelyek megfelelnek a fenntartható mezőgazdasági fejlesztés követelményeinek, olyan környezetkímélő, erőforrás-takarékos, egészséges élelmiszert és takarmányt előállító agrárium, amely érdekelté teszi a gazdálkodókat a termelésben.

E célok megvalósíthatatlanok a tervszerűen létesített és fenntartott fás biotópok nélkül, amelyek között legnagyobb szerepe az erdősávrendszereknek van. Az erdősávok közvetlen hatása, a szélesség csökkentése révén kisebb lesz az erózió, jobban felmelegszik a talaj, nagyobb lesz a relatív légnedvesség, javul a talajszerkezet és a talajélet. Mindezek következtében külön beruházás nélkül is növekednek a mezőgazdasági terméseredmények. Az erdősávok létesítéséhez állami támogatás igényelhető az erdőtelepítésekre előirányzott keretből.

Vizsgálatokkal bizonyított, hogy a tájelemek hálózatszerű elrendezése azon állatfajok szempontjából is fontos, amelyek nem kötődnek szorosan egy speciális biotóphoz. Magától értetődik, hogy ezeket az állatfajokat a környezetgátló hatásai igen súlyosan érintik, mivel általuk elveszthetik életterük egyes

részeit. Ezért, főleg mezőgazdasági területeken rendkívül fontos a zöld folyosók kialakítása, oly módon, hogy csatlakozzanak az erdőkhöz, amelyek már eddig is akként működtek.

Az EU és a hazai szabályozás kapcsolódó eszközei

A Nemzeti Környezetvédelmi Programban (NKP-I) megfogalmazott agrárágazati vonatkozású feladatok és az EU csatlakozásból származó kötelezettségek (pl. 2078/92 EU agrár-környezetvédelmi rendelet, az Európai Közös Agrárpolitika) hívták életre a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programot (NAKP). A NAKP-ban leírt támogatási irányvonalak lehetőséget adnak a környezetkímélő gazdálkodás kiterjesztésére, a biológiai sokféleség

fenntartására, a termelési struktúra átalakítására (pl. erdősítés), valamint a vidéki térség komplex fejlesztésére. Az Európai Közös Agrár- és Vidék Politika (CARPE) célja, hogy biztosítsa a hatékony és fenntartható mezőgazdaságot, amivel egy időben serkenti a vidéki területek integrált fejlődését is. Fontos megemlíteni az önmagukban is sokat mondó ún. „multifunkcionális” földhasználatot és az agrár-vidékfejlesztés kifejezéseket.

A Nemzeti Környezetvédelmi Program második tervezési időszakára (NKP-II. 2003-2008) vonatkozóan a különleges kezelést igénylő területekhez tematikus akcióprogramok kidolgozását (TAP) jelöli meg, amelyek különböző megközelítésekben érintik a mezővédő erdősávok és környezetük

kapcsolatát. Kiemelném a TAP-ok közül a témához szorosan kapcsolódó Klímavédelmi, az „Élő Vidék” és a Nemzeti Biodiverzitási Stratégia megvalósítását szolgáló akcióprogramokat. Az NKP-II megfogalmazásában „a mező- és erdőgazdálkodás a kultúrtáj fő használója, a vidék megőrzésének és fejlesztésének alapeszköze”. A cél, hogy a különböző érdekeltsgű ágazatok együttműködése megvalósuljon egy működőképes erőforrás-gazdálkodásban, amely nemcsak piaci termékeket állít elő, hanem figyelembe veszi és igyekszik megőrizni a termelés jelen adottságait is magában foglaló vidéket, annak élővilágával és humán vonatkozásaival együtt.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás elkerülhetetlen következménye az agrárstruktúra változása, amelynek egyik vonzata a szántóterületek kényszerű csökkenésében mutatkozik meg. Több százezer hektáron várható, hogy az eddigi „környetterhelést” jelentő művelési ágazat természethez közeli (gyep, erdő stb.) váltják fel. Erre a folyamatra már tart a felkészülés, de további lehetőségeket rejt az erdőgazdálkodás számára.

Sopronhorpácsi erdősávrendszer

A címben említett Győr-Moson-Sopron megyei erdősávok jól dokumentált múltra tekintenek vissza. Az első fontos évszám 1949, mikor is *Lauringer Vilmos* vezetésével megindul a Sopronhorpácsi Kísérleti Gazdaság erdősávjainak telepítése. A munkálatok közel 11 éven át tartottak, amíg kialakult a rendszer alaprajza. Ez idő alatt több, mint 17 hektáron, közel 9 kilométer hosszban 22-féle különböző fafaj-összetételű és szerkezetű erdősáv került telepítésre. A mély és középmező barna erdőtalajok az uralkodóak a területen, amelyek kedvező termőhelyi feltételeket biztosítanak. A terület vízszegény vidék, sem vízfolyás, sem nagyobb vízfelület nem található a környéken.

Az erdősávok területileg három jól

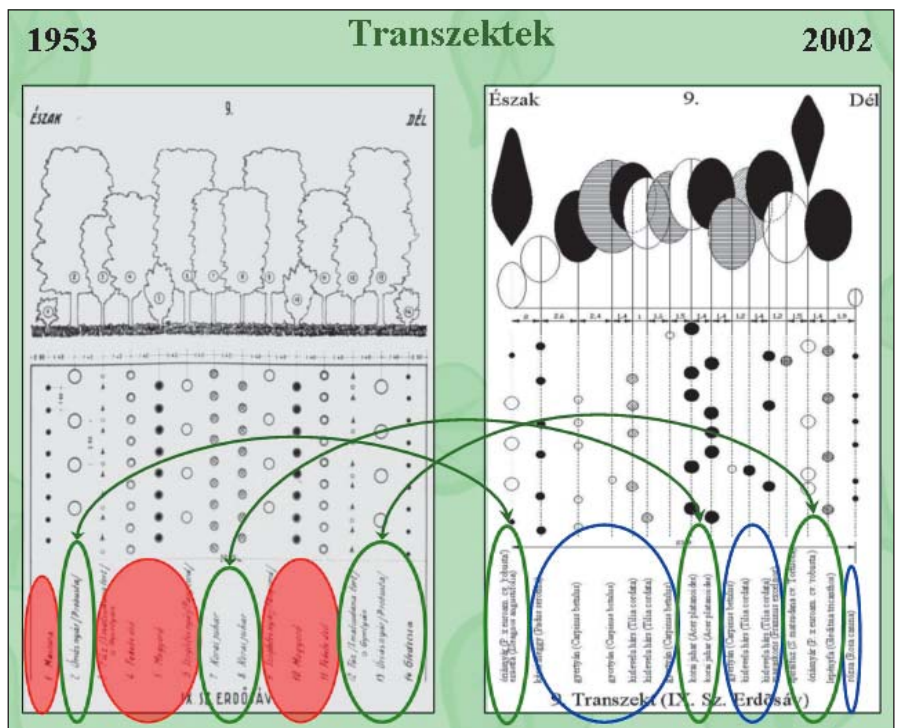
elkülöníthető egységet alkotnak. A Sopronhorpácstól északra egy több, mint 1700 méteres sáv kezdődik, melyhez merőlegesen kapcsolódó sávok képezik az első egységet. Az Und községtől délre található Undi-major sávjai egy nyugat felé nyitott „kiflibe” rendeződnek. A harmadik egység, a kőszegi út két oldalán található sávok összetett szerkezetet mutatnak.

Az erdősávok fő fafajai a kocsányos tölgy (*Quercus robur*), a nyárák (*Populus alba*, *P. nigra* 'Italica'), az erdei fenyő (*Pinus sylvestris*), a fehér akác (*Robinia pseudoacacia*), a korai juhar (*Acer platanoides*), a magas kőris (*Fraxinus excelsior*), valamint a vörös tölgy (*Quercus rubra*). Elegyfajként megtalálható a vadkörte (*Pyrus pyrastrer*), madárcseresznye (*Cerasus avium*), nyugati ostorfa (*Celtis occidentalis*), a kései meggy (*Padus serotina*), királydió (*Juglans regia*), hegyi juhar (*Acer pseudoplatanus*) és a gyertyán (*Carpinus betulus*). A cserjeszintben előforduló fajok közül a leggyakoribb a fagyal (*Ligustrum vulgare*), a vadrózsa (*Rosa canina* agg.) és a fekete bodza (*Sambucus nigra*). Az erdősávok szegélyének karakterét a kökény (*Prunus spinosa*), a zöld juhar (*Acer negundo*), a virágos kőris (*Fraxinus ornus*), a naranccseper (*Maclura pomifera*) és a fűzök (*Salix alba*, *S. caprea*) határozzák meg. A gyepszint alacsony záródású és kevés faj alkotja.

Eszköz és módszer

Vizsgálataim célja az eredetileg tervezett és a jelen állapotok összehasonlítása volt.

Az eredeti állapotok rekonstruálásához segítségemre volt az *Erdősávok Telepítési Dokumentációja*, valamint az 1950-1960-as években a területen folytatott mikroklíma-vizsgálatok leírásai és eredményei. Az 1960-as években dr. Gál János és az akkori Erdőmérnöki Főiskola Erdőtelepítés és Fásítás Tanszékének munkatársai végeztek itt kísérleteket az erdősávok környezetükre gyakorolt hatásaival kapcsolatban. A kutatások eredményeiről az Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményeiben olvashatunk. A mai kép leírásához az *Erdészeti Adattár* szelvényleírásain túl számos térképi információ és légi fénykép elemzése, valamint a helyszíni felmérések segítettek hozzá. Terepi bejárások alkalmával feltérképeztem a jellemző erdősávrészek keresztmetszetét, mértem a mellmagas-

sági átmérőket és a magasságokat. A sávok területi adatait a légifelvétel digitalizálásával nyertem.

Az eredeti leírásoktól eltérően különböző sáv szerkezeteket és tagolt-ságot is fel lehet fedezni a területen. Egy undi sáv kivételével az eredetileg megtervezett összes sáv megtalálható. Továbbá két olyan sáv található, amelyet az elmúlt 10 évben felújítottak, szerkezetük teljesen eltér az eredetitől, új, nem kívánatos szerkezetet mutatnak (akác-kései meggy).

A jelen feladatok

Az erdősávrendszerben az elsődleges feladat a nem őshonos fajok visszaszorítása. Az akác (*Robinia pseudoacacia*), zöld juhar (*Acer negundo*) és kései meggy (*Padus serotina*) fő jellemzője, hogy gyorsan, nagy területeket vesznek birtokba, a javafák rovására. Terjedésüknek jelen esetben a rendszeresen művelt mezőgazdasági területek szabnak gátat, azonban az állományon belüli terjedésüket is vissza kell szorítani.

A tájidegen fajokon kívül a másik gondot az illegálisan lerakott hulladék jelenti. Több-kevesebb szemét az egész területen fellelhető. Kerítésdróttól a műanyagok nagy skáláján a bomló szerves hulladékig minden megtalálható. A probléma kezelése nagy energiáráfordítással, a gazdálkodók és a lakosság összefogásával oldható meg.

Fel kell még hívni a figyelmet olyan fontos pontokra is, mint a szegélyzónák védelme, zöldfolyosók megléte

vagy a tájképi szerep. A mezőgazdasági területekhez kötődő állatok számára nemcsak a faállományok, hanem az erdősávok peremei is fontos életeret biztosítanak. Az esetenként több kilométer hosszú sávok különböző élőhelyeket kötnek össze. Így biztosítják a vándorlást, búvóhelyet és genetikai változatosságot az állatállományokban.

A sopronhorpácsi erdősávrendszer meghatározó eleme a tájnak. Állományaival tagolja és változatossá teszi azt. Azt mondhatjuk, hogy az erdősávok hálózata nemcsak gazdasági vagy természeti rendszer, hanem emberi életközösség részévé is vált.

A területen dolgozva azt tapasztaltam, hogy túlnyomórészt életerős mezővédő erdősáv állományokkal foglalkozom. Ez mind az egyes fajokról, mind az általuk alkotott életközösségekről elmondható. A környékbeli jó termőhelyi adottságok nemcsak a mezőgazdasági termények (kukorica, cukorrépa, búza) számára kedvezőek, hanem az ezek védelmére rendelt erdősávok gyarapodását is kellő mértékben szolgálják.

Az erdősávok ilyen jó állapotban való fennmaradása nem csak a jó termőhelynek köszönhető. Figyelembe kell azt is venni, hogy határ menti terület, sokáig csak szigorú felügyelet mellett lehetett rajta gazdálkodni. E múltbéli korlátozás is óvta a fiatal erdősávokat. Van még egy ok-okozati összefüggése, amely segítette az erdősávrendszer, mint egész kialakulását és mai

napig való fennmaradását. Ez a Sopronhorpácsi Gazdaság, amely bizalmat fektetett az általa létesített erdősávokba, akkor még csak sejtve, hogy mekkora értéket képviselnek majd 50 vagy 100 év múlva.

Az erdősávokról elmondható, hogy még most is érlelik gyümölcsüket, hiszen a bennük lévő fák 30-40 év múlva lesznek vágásérettek. Addig még érzetik kedvező hatásait. Ezen kedvező hatások gyakorlati vizsgálata az utóbbi 30 évben elmaradt. Megfelelő anyagi háttér esetén érdemes lenne, egy az 1960-as években végzett vizsgálatok folytatásaként, átfogó mikroklíma-elemzéseket végrehajtani.

Összegzés

Az erdősávokra szükség van, mert környezetünket ékesítik, másfelől erdőgazdasági értéket visznek a tájba. Jelen sávok – és az országsterite hasonló korú erdősávrendszerek – főfajainak vágásérettségi kora 50-90 év közötti, eszerint vágásérettségi mutatóik 5-45 közöttiek. A közeljövőben gondoskodni kell a folyamatos felújításukról. Ismereteim szerint erre nincs bevált eljárás, ezért fontos lenne azt vizsgálni, hogy a korábban létesített erdősávok szerkezet és fafaj szempontjából mennyire érték el céljukat. Továbbá olyan felújításon kell gondolkodni, amely minél kisebb mértékben zavarja a mezőgazdasági termelést, a környező élővilágot és amelynek szükségességét a helyi lakosság is elismeri.

A további kezelési eljárások az akác, kései meggy és zöld juhar kiszorítása mellett a kialakult természetes élőhelyek megőrzésére és a természetközeli állapot fenntartására irányulnak. Az erdősávok fokozatos felújítása azt jelenti, hogy lehetőség szerint biztosítani kell a faállománnyal való folyamatos borítotttságot a termőhelynek megfelelő, őshonos fajokkal. A közeljövőben a mezőgazdasági művelés alól kivont területek hasznosítása a tulajdonviszonyok mihamarabbi rendezését és a gazdálkodók együttműködését igényli.

További vizsgálatokra lenne szükség nemcsak az itt vizsgált erdősávrendszerrel kapcsolatban, hanem országsterite is érdemes lenne felmérni, hogy a múlt század hasonló védelmi törekvései mennyiben valósultak meg, mennyire maradtak fenn és milyen eredményekhez vezettek.

Takács Viktor

Ph.D. hallgató

(A kutatást az OTKA T 043417 sz. pályázata támogatta)

Gondolatok egy kiállítás kapcsán

A festészet kedvelői a közelmúltban két különleges élményt nyújtó kiállítást tekinthettek meg Budapesten. A Magyar Nemzeti Galéria Mednyánszky László életművét bemutató és a Szépművészeti Múzeum Monet és barátai című kiállítását szó szerint tömegek keresték fel bel- és külföldről egyaránt.

A látogatók között Egyesületünk számos tagja is felbukkant.

A Mednyánszky kiállítás kapcsán szeretném néhány képre felhívni az erdészek-vadászok-természetvédők figyelmét anélkül, hogy bármiféle kísérletet tennék M. L. művészetének értékelésére. Annál is inkább, mert ezek a képek nem tartoznak a művész jól ismert és legjelentősebb alkotásai közé (harcéri képek, csavargók stb.).

Jelzésemet úgy lehet tekinteni, hogy egy természetvédő erdész-vadász felfigyelt néhány olyan alkotásra, melyek szakmatörténetünk érdekes-szép illusztrációi lehetnek, de persze az is lehet, hogy ezek csak számomra jelentettek „felfedezést”.

Rudolf trónörökös kezdeményezésére adták ki „Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képen” című könyvsorozatot, melynek első füzeté 1865. december 1-én jelent meg. A magyar változat kiadását Jókai Mór gondozta. A 15 kötetesre tervezett, de 21 kötetessé lett mű képanyagának elkészítésére a kor jeles művészei kaptak felkérést, így M. L. is.

E felkérésre készült néhány képről szólnék először:

„Tisza menti tölgyerdő” (1880-as évek második fele). A hatalmas kocsányos tölgyek alkotta erdő alatt házidiszónó-konda legel és dagonyázik. A korabeli erdőállomány-típus és az erdőélés egyik formája jól érzékelhető. A Tisza ártéri erdeivel kiemelten foglalkozó kutatók számára is érdekes lehet ez a kép.

„Cirbolyaerdő” (1890). A meredek hegyoldalon megkapaszkodott cirbolyák alatt egy vadász áll, talán zergére várva. A mostoha természeti körülmények között élő fák jellegzetes habitusának szép ábrázolása.

„Erdős részlet az Ecsedi-lápból” (1890 körül). A ritka állású fiatal (valószínűleg) éger láperdő alatt egy pákászcsónak siklik nesztelenül. A légies, japán tusrajz finomságú kép csodálatos hangulatot, érintetlenséget sugároz.

„Rudolf trónörökös Ő Császári és Királyi Fensége vadászkastélya az Erdész-völgyben Máramarosban” (1880-as évek második fele). Kászoni Zoltán Nimródban (2003. 12. szám 35–36. oldal) megjelent és az egykori császárok, királyok, cárok, trónörökösök és főhercegek vadászataival foglalkozó tanulmányának szép illusztrációja lehetett volna ez a kép, hiszen abban Rudolfról is írt a szerző.

„A bruszturái surranto a Taracz-völgy felső részén” (1880-as évek második fele). A nagy sebességgel zúduló víz rönkökből összeállított tutajt sodor át a mütárgyon. Két atyafi erejét megfeszítve igyekszik megfelelő irányban tartani a rohanó tutajt. Jól érzékelhető a tutajosok emberfeletti teljesítménye, és jól látható a mérnöki alkotás is.

Majer Antal előadásorozatát és „Az erdő poézise” című antológiájának (az OEE gondozásában 1993-ban jelent meg) verseit, képeit. Máig csodálattal és meghatódottsággal gondolok vissza Tóni bácsira, aki az erdő biológiai működésének alapos megismertetésén túl a mérnökjelölteket már az 1960-as években a festészet, költészet és zene iránt is terelgette.

Az antológia Előszavában Varga Dömökös így írt: „...erdőesztétikával is foglalkozott, hogy tanítványai lelkébe is beleplántálja az erdőbeli számlálhatatlan szépség tiszteletét, szeretetét. Megráadásul azokat a szépségeket is, amelyek az erdők adta élményekből fakadtak a költészetben, festészetben vagy zenében.”

A kiállítás képei közül a „Lombtanulmány” (1860-as évek második fele), a „Fatanulmány” (ebből kettőt láthattunk, 1880-as évek), „Füzes tehennel” vagy a „Hegyvidéki partok”, ill. a „Felvidéki táj” és még több más mind-mind gyönyörűséggel tölthette el azokat, akik örömeiket lelik a természet, ezen belül az erdő és a fa művészetek általi megörökítésében.

Azokat pedig, akiknek nem volt lehetőségük megtekinteni ezt a nem mindennapi kiállítást, némileg kárpótolhatja a kiállítás katalógusa, amely valamennyi képet bemutatja azok legfontosabb adataival együtt (cím, keletkezés ideje, technika, méret, tulajdonos).

Dr. Szikra Dezső